

Eesti avatud valitsemise partnerluse tegevuskava 2022-2024 ideekorjele esitatud ettepanekud

	Kirjelda probleemi, mida sinu idee lahendab	Mida tuleb sinu arvates selle probleemi lahendamiseks teha?	Idee esitaja nimi	Organisatsiooni nimi, mida esindad (valikuline)	Riigikantselei kommentaar
1	1. Vähene kaasamine amentike poolt 2. Amentike vähesed kaasamise ja koosloome oskused 3. Konsulteerimine sisulise koostöö asemel. Koosloome definitsiooni ebamäärasus (ei tähenda enam midagi või tähendused on AS poolt ise välja mõeldud) 4. Puudub sisuline strateegia, kuidas avaliku sekotri kaasamise praktikaid muuta. 5. Demokraatia arendamine ei ole tegelikult hetkel riigis kellegi prioriteet.	1. Tuleks sisuliselt uurida, et millised on insitutsionaalsed ja kultuurilised takistused, et avalikus sektoris ei tehta sisulist võrdselt partnerlusel põhinevat koostööd? 2. Kaasamine, koosloome ja koostöö ei ole ainult kaasamiskoordinaatorite roll, vaid iga ametniku töö. Tuleks sisuliselt üle vaadata, kuidas amentikke koolitatakse ja värvatakse. Tuleb muuta ametnike kompetenstimudelit. 3. Avalik sektor võiks jõuda selgusele, mida mingid mõisted tähendavad: kaasamine, konsulteerimine, koosloome. Ja neid siis vastavalt kasutada. Kõige nimetamine koosloomeks ei muuda midagi avatumaks ega kaasavamaks. 4. Avatud valitsemise partnerluse programm võiks muutuda sisuliseks programmiks, millel on mõju ja autoriteet. Selle asemel on hetkel mingid näilised sutsakad. 5. Riigikanstelei juures võiks olla osakond, kes vastutab demokraatia arendamise eest.	Rasmus Pedanik	MTÜ Sotsiaalse innovatsiooni labor	Riigikantselei eestvedamisel on "Eesti avatud valitsemise partnerluse tegevuskava 2020-2022" valmimas koosloomelise poliitikakujundamise juhendmaterjal, mille saadame osapooltele kommenteerimiseks augustis 2022. Juhendmaterjali on kavas edaspidi täiendada konkreetsete näidetega meetodikatest ja nende rakendamisest (sh avalikule ideekorjele esitatud meetodikad koostöös idee esitajatega) ning see tegevus on osa "Eesti avatud valitsemise partnerluse tegevuskava 2022-2024" tegevustest. Avaliku sektori keskastme- ja tippjuhtide kompetentsimudel on praegu Rahandusministeeriumi ja Riigikantselei poolt uuendamisel ning neile on edastatud ka siinsele ideekorjele esitatud ettepanekud.

2	Noored ja eakad ei osale otsustamise tasandil piisavalt, seejuures ei ole teadlikud tehtud otsustest.	Noorte ja eakate ühised osaluskogud, kes konsulteerivad otsustajaid kavandatavate otsuste osas, tõstatavad teemasid. Ühtselt kureerituna peaks need olema esinduskogud, s.t peaks leidma toimimise viisid, kus osaluskogusse kuulujad ei esinda vaid enda arvamust (kuuludes sihtrühma), vaid ka oma eakaaslaste oma.	Lianne Teder	Tallinna Ülikool	Eesti avatud valitsemise partnerluse tegevuskava 2022-2024 üheks tegevuseks on avatud valitsemise eksperdirüma moodustamine. Nende ülesandeks saab olema luua teekaart, mis sisaldab muu hulgas: 1) teekaarti koosloomelise poliitikakujundamise rakendamiseks riigiasutustes, arvestades erinevate huvirühmade võimalusi ja vajadusi; 2) teekaarti avatud valitsemise ja koosloome soodustamiseks kohalikes omavalitsustes; 3) ülevaadet valitsusasutuste vajadustest koosloomelise poliitikakujundamise oskuste arendamisel; 4) ülevaadet kohalike omavalitsuste vajadustest koosloomelise valitsemise oskuste arendamisel; 5) ettepanekuid kaasamise hea tava uuendamiseks; 6) ettepanekuid avatud valitsemist ja koosloomet soodustavateks õigusmuudatusteks.
3	Poliitikakujundamise läbipaistvus on viimasel aastal paranenud valitsusasutustes, kus avalikustatakse lobikohtumisi ja nende teemasid. Koosloome keskkonnaga kooskõlas võib tulevikus sellest riigitasandil saada tõhus monitoorimisvahend. Palju huvirühmadega kohtumisi toimub aga ka kohalikul tasandil, kuid selle osas läbipaistvus puudub. Suuremates KOVides on ka rohkem ressursse kui varem, mis tähendab, et võimalikud riskid on suuremad. Läbipaistvus aitab selliseid riske maandada.	Kohalikes omavalitsustes peaks normaliseeruma lobikohtumiste avalikustamine, millele on lisaks välja töötatud juhised eetiliseks suhtluseks. Alustada võiks pilootprojektist ühe KOViga, nt Tartu linn, mille koalitsioonilepingus selline punkt juba on. Kokkulepet esialgu pole, aga kindlasti saaks ka Justiitsministeerium ning meie senise valitsusasutuste praktika jagamise osas abiks olla.	Carina Paju	MTÜ Korruptsioonivaba Eesti	Katseprojekti ettepanek on esitatud Eesti Linnade ja Valdade Liidule, kes koostöös Justiitsministeeriumiga plaanib teemaga edasi tegeleda.

4	Kohaliku omavalitsuse reformi käigus on tähelepanu keskmes olnud avalike teenuste kvaliteet, vähem on eesmärgiks seatud kohaliku poliitikakujunduse ja halduskultuuri vastavusse viimist avatud valitsemise põhimõtetega. Kuigi avatud valitsemise olulisust kohalikul tasandil on Eestis tunnistanud ja vastavad tegevused lülitatud AVP 2016 – 2022 tegevuskavadesse, on toetatud tegevuste maht ja ulatus olnud ebapiisav, et mõjutada kogu omavalitsussüsteemi toimimist. Elanike kriitilist hinnangut kohaliku omavalitsuse tasandi juhtimisele näitab 2020 aastal läbi viidud rahulolu-uuring, mille kokkuvõtte sedastab: „Madalamad hinnangud on antud elanike kaasamist, omavalitsuse juhtimist ja arengusuunda käsitlevates küsimustes. Neis valdkondades on ka kohalike omavalitsuste lõikes suurimad varieeruvused, mis näitab, et omavalitsuseti on valdkondade hinnangutes suured erinevused.“ (Järgmine kohalikele omavalitsustele suunatud rahulolu-uuring on kavandatud korraldada 2020. aasta sügisel). Arvestades 2021. aastal toimunud kohalikke valimisi, on loodud uued eeldused avatud ja elanikke kaasava valitsemise arendamiseks valdades ja linnades arvestades ka valimiskampaanias osutatud valmisolekut teostada võimu läbipaistvalt ja elanikkonda kaasavalt. Avatud valitsemise eesmärgi toetab ka ettevalmistamisel olevad kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse muudatused, (vt. https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/16d24d63-01fa-4cce-aa19-e3ca44fbfce5). Selleks, et headest kavatsustest tegudeni jõuda, on vaja konkreetseid plaane ja tegevusi. Alljärgnev ettepanek käsitleb ülesannet komplekselt nähes ette meetmed	1. Näha ette eraldi eelarvelised vahendid ja vastav iga-aastane projektikonkurss kohalike omavalitsuste avatud valitsemist arendavate tegevuste toetamiseks, sh. projektide toetamiseks, mis soodustavad piirkondlikku koostööd heade praktikate levitamisel ja uute initsiatiivide algatamisel. 2. Luua e-osaluse „tööriistakast“ kohalikele omavalitsustele, milles sisalduvaid rakendusi saavad omavalitsused kasutada ilma, et peaks igaüks eraldi tegelema sobiva rakenduse leidmise või välja töötamisega. Samuti tuleks jälgida, et praegu laialdast kasutust leidnud infosüsteemide KOVTP ja VOLIS kavandatud edasiarendamisel oleks arvesse võetud avatud valitsemise põhimõtted ja vajadused. 3. Täpsustada koostöös kohalike omavalitsuste ja vabaihendustega portaali minuomavalitsus.ee avatud valitsemise kriteeriumid ning esitada omavalitsuse avatud valitsemise tasemed eraldi, st. mitte peidetuna komplekse teenuse „VALITSEMIN“ sisse. Perioodiliselt hinnata ja tunnustada kohalikke omavalitsusi, kes on saavutanud avatud valitsemisel häid tulemusi.	Liia Hänni, Kristina Reinsalu	1. Konsulteerisime Rahandusministeeriumiga, kes tõdes, et projektipõhiseks toetusmeetmeks praegu vahendeid ei ole. Samas tõstavad KOVide teadlikkust avatud valitsemisest ja selle rakendamisest ning heade praktikate levikut ka praegu läbi viidavad avatud valitsemise maakondlikud/piirkondlikud töotoad, mis jätkuvad veel ka sügisel. Enne uute koolituste ja projektitoetuste planeerimist peaks olema selge nende koolituste tulemus ja mõju. Kuna praegu saavad kõik maakonnad koolitustega kaetud ning enamus KOVe hõlmatud, siis ei oleks otstarbekas kohe uut koolituste sarja ka AVP 2022-2024 planeerida. 2. Riigikantselei eestvedamisel on "Eesti avatud valitsemise partnerluse tegevuskava 2020-2022" valmimas koosloomelise poliitikakujundamise juhendmaterjal, mille saadame osapooltele kommenteerimiseks augustis 2022. Juhendmaterjali on kavas edaspidi täiendada konkreetsete näidetega meetodikatest ja nende rakendamisest (sh avalikule ideekorjele esitatud meetodikad koostöös idee esitajatega) ning see tegevus on osa "Eesti avatud valitsemise partnerluse tegevuskava 2022-2024" tegevustest. AVP uue tegevuskava 3. mai seminaril avaldas Rahandusministeerium valmisolekut häid lahendusi ja tööriistu omavalitsusveebis levitada. KOVTP ja VOLIS arendamine on ELVLi pädevuses, edastasime esitatud ettepaneku seotud isikutele. 3. Rahandusministeeriumi kinnitusel kutsuvad nad sügisel kokku töögrupi, et vastavad kriteeriumid üle vaadata. Sel teemal on idee esitajatega ka otse suheldud. Lisaks andis Rahandusministeerium teema
---	--	--	--	--

5	Noorte aktiivsus ühiskondlikes küsimustes ning vähene huvi ise tegemise ja otsustusprotsessis osalemise vastu.	Noori kaasata aktiivsesse modereeritud arutellu ja pakkuda mõtestatud tegevusi, kus noored saavad meeskonnatöös lahendada endi püstitatud ülesandeid/probleeme kogenud mentorite juhendamisel.	Ede Tamkivi	Noorte Vabamu	Konsulteerisime Haridus- ja Teadusministeeriumiga, kes viitas, et noortevadkonnas on noorte omaalgatuste toetamiseks projektikonkurss Ideeviit, mis võimaldab noortel kogenud mentorite juhendamisel oma ideid ellu viia. Huvi on igal aastal väga kõrge. Samuti tegeletakse lähiaastatel EMP programmi toel KOV tasandil noortele uue e-osalusmeetodi loomisega, mis võimaldab noorel kaasarääkida ning otsustajatel saada noortelt sisendit/tagasisidet erinevatele protsessidele (projekt "Noortevaldkonna digihüpe").
---	--	--	-------------	---------------	---

6	Eesti Lastekaitse Liit, inimarengu aruanded ja ka president Kaljulaid on viidanud laste ja noorte vähestele kaasatusele, demokraatiakogemuse puudulikkusele, ühiskonnaõpetuse vähestele elulisusele. President Kersti Kaljulaid: „Ühiskonnaõpetuse tunnis peaksid lapsed saama senisest parema ettevalmistuse ka demokraatia mõistmiseks, demokraatlikus protsessis osalemise võimalustest ja kaasnevast vastutusest.” Eesti Lastekaitse Liit: „Õpilase arusaam demokraatiast ei kujune niivõrd ühiskonnaõpetuse tunnis, kus ta saab teada, mis on demokraatia, kuivõrd tänu võimalusele iseotsustamist praktiseerida.” Selleks, et Eesti demokraatia saaks aina tugevamaks muutuda, on tarvis hakkajaid, teadlikke ja valvsaid kodanikke. On aga naiivne eeldada, et aktiivseks kodanikuks kasvatakse omapäi või iseenesest: osalemine kui harjumus algab koolist, kodust ja sõprade ringist. Avatud valitsemisest riigitasandil räägime juba mõnda aega. Kool on lastele aga justkui miniühiskond, kus nad veedavad suurema osa oma päevadest, kus on teatud normid ja reeglid ning valitseja. Paraku ei ole meie koolid praegu väga kaasavad ning õpilased ei saa koolielu küsimustes kaasa rääkida. Vaja on tõsta noorte kaasärääkimise ja arutelu oskusi, lõimida digi- ja kodanikuõpet ning praktiseerida demokraatlikke protsesse eluliselt. Demokraatiaprotsesside eluline läbikogemine koolielus suurendab õpilase kodanikuteadvust, õpetab rakendama digioskusi, võimestab tegema ettepanekuid ja kaasa rääkima enda elu puudutavates otsustes.	SA Eesti Koostöö Kogu ja SA Korruptsioonivaba Eesti koostöös on 2021. aastast alates viidud ellu koolidemokraatiat ja kooli avatud valitsemist edendavat projekti „Koolide kaasav eelarve”. Ettevõtmise eesmärk on suurendada õpilaste teadlikkust demokraatlikest otsustusprotsessidest ning võimestada neid koolielus kaasa rääkima. Eesti Koostöö Kogu on arendanud Rahvaalgatus.ee juurde koolidele keskkonna https://kaasavkool.rahvaalgatus.ee/, kus õpilased saavad digitaalselt ettepanekuid esitada ja nende üle kaasaegseid e-vahendeid kasutades demokraatlikult hääletada. Pilootprojekt pälvis suure heakskiidu ning mõju mõõtmise tulemused viitasid sellele, et projekt panustab tulemuslikult demokraatiaharidusse ning koolikogukonna tugevdamisse. Aktiivsete Kodanike Fondi toel on järgneva pooleteise aasta jooksul eesmärk teostada kaasava eelarve projekt veel vähemalt 10 koolis ning luua kaasavat eelarvestamist kui õpilasi ja koolikogukonda võimestavat ja demokraatlikke väärtusi arendavat initsiatiivi praktiseerivate koolide võrgustik. Taoline liikumine on juba muutnud koole avatumaks ja kaasavamaks, seda tuleks süsteemselt ja riiklikult edasi arendada (Haridus- ja Teadusministeerium, Harno) ja nendesse arengutesse panustada. Kodanikuaktiivsus ja kaasärääkimine saab alguse koolist.	Karl-Hendrik Palo	Eesti Koostöö Kogu	Riigikantselei eestvedamisel on "Eesti avatud valitsemise partnerluse tegevuskava 2020-2022" valmimas koosloomelise poliitikakujundamise juhendmaterjal, mille saadame osapooltele kommenteerimiseks augustis 2022. Juhendmaterjali on kavas edaspidi täiendada konkreetsete näidetega meetodikatest ja nende rakendamisest (sh avalikule ideekorjele esitatud meetodikad koostöös idee esitajatega) ning see tegevus on osa "Eesti avatud valitsemise partnerluse tegevuskava 2022-2024" tegevustest.
---	--	--	-------------------	--------------------	---

7	Eesti inimarengu aruandes 2019/2020 „Linnastunud ühiskonna ruumilised valikud” tõdesid sotsiaalteadlased, et kehv arutelukultuur on infoajastu üks suurimaid probleeme ning aruteluks vajalike kodanikuoskuste parandamine peaks olema riiklik huvi. Parem (kohalik) arutelukultuur loob suurema heaolu ja parema kodukoha elukeskkonna ning püüdleb ühismeelele. Kuidas soodustada kohalikku ja kohalike dialoogi, kodanikuaktiivsust ning üksteise märkamist ja kuulamist? Kuidas õpetada inimesi paremini üksteisega vestlema, kuidas rohkem kuulama? See pole üksnes rohujuuretasandi ja sotsiaalmeedia kajakambrite probleem, vaid avaldub ka laiemalt ühiskonnas: omavalitsuse dialoogis kodanikuga, aga ka arutelukultuuris või kultuurituses Toompea saalis.	Raamatukogu on demokraatias ülioluline institutsioon, neutraalne avalik ruum; paik, kus igaühel olenemata soost, vanusest, uskumustest, sissetulekutest jms on võimalik olla, õppida, luua, osaleda, suhelda ja infole ligi pääseda. Raamatukogud üle maailma on uuenemas ja võtmas aktiivset kogukonnakeskuse, kodanikuühiskonna ja demokraatia uuendaja, säästva arengu eestkõneleja ning kohaliku dialoogi looja rolli. Selline potentsiaal on kindlasti ka meie raamatukogudel. Dialoogiks on vaja neutraalset ruumi, turvalist ja usalduslikku keskkonda. Dialoogiks on vaja raamatukogu. See teeb raamatukogust ka demokraatia ja avatud valitsemise arendamiseks super ressursi - väga inimesele lähedal oleva vaimse, füüsilise ja kaasava keskkonda, mis saab võtta ühiskonnas, aga ka kogukonnas muutuste eestvedaja rolli. 2022. aastal piloteerivad Eesti Koostöö Kogu, MTÜ Raamatukoguhoidjate Ühing, raamatukogu aasta ja osalt ka Riigikantselei programmi “Kohalike dialoog kohalikus raamatukogus”. Selle programmi raames omandavad 12 raamatukogu mõjusa kaasamise algtõdesid, dialoogi erinevaid vorme, tähenduslike vestluste läbiviimise meetodikat ja julgust arendada oma raamatukogu kogukonnakesksemaks. Koolituse metoodilise sisu on loonud pikaaegne kaasamispraktik, dialoogiekspert ja andragoogika õppejõud Piret Jeedas Projekti õnnestumise korral tuleks seda laiendada ja panustada eri valdkondade koostöös (Siseministeerium, Kultuuriministeerium, KOV-id) süsteemsemalt ja teadlikumalt raamatukogudesse kui kohaliku dialoogi loojatesse. Kohalik dialoog loob suurema üksteisemõistmise ning koosloomelise ja avatuma valitsemise.	Kairi Tilga	Eesti Koostöö Kogu	Riigikantselei eestvedamisel on "Eesti avatud valitsemise partnerluse tegevuskava 2020-2022" valmimas koosloomelise poliitikakujundamise juhendmaterjal, mille saadame osapooltele kommenteerimiseks augustis 2022. Juhendmaterjali on kavas edaspidi täiendada konkreetsete näidetega meetodikatest ja nende rakendamisest (sh avalikule ideekorjele esitatud meetodikad koostöös idee esitajatega) ning see tegevus on osa "Eesti avatud valitsemise partnerluse tegevuskava 2022-2024" tegevustest.
---	---	--	-------------	--------------------	---

8	Aktiivsed kodanikud on omavalitsuse suurim ressurss. Miks mõnikord aga kohalike kaasamine takerdub ning enesega rohkem tüli kui rõõmu toob? Kuidas nügida kohalikku valitsemiskultuuri, suurendada head tahet ning saavutada olukord, kus kodanike arvamusi ka tegelikult otsustamisel arvesse võetakse? Õigus oma kodukohta puudutavates otsustes kaasa rääkida on kohaliku omavalitsuse korralduse seaduses olemas olnud juba 1993. aastast (KOKS) § 32). Reaalsus aga on, et seda pole seni kasutatud. Puudu on olnud võimalus seadust digitaalsete vahendite kaudu rakendada.	Rahvalgatus.ee-st on kuuendaks tegutsemisaastaks saanud Eesti avatud valitsemiskultuuri oluline tagant tõukaja ja kodanikuinitsiatiivi võimaldaja. „Tänu Rahvalgatusveebile on pիրսսս սստտտտսսսսս üle Eesti. Vaoshoitud ja digipädevate eestlaste jaoks on kollektiivne pիրսսսսսսսսս igati sobilik vastupanu vorm.“ (Müürileht, 4.03.2021) Olgugi et algatuste esitamise õigus kohalikus omavalitsuses on seaduses kirjas juba aastast 1993, on kohalike algatuste esitamise populaarsus kasvanud viimase poolteise aasta jooksul ja seda tänu Rahvalgatus.ee platvormile, mis võimaldab kodanikel mugavalt digitaalseid allkirju koguda. Kuigi digitaalne tööriist on oluliselt ja aina tõusvas trendis kaasa aidanud kodanikuaktiivsuse tõusule ja viinud otsustajateni mitmed murekohad, takerdub omavalitsustega ühismeele leidmine sageli hea tahte puuduse taha. Sealtmaalt, kus seadus enam ei kohusta, sõltub hea tahte leidmine kohalikest juhtidest ja üldisest valitsemiskultuurist. Eesti Koostöö Kogu on kollektiivsete pիրսսսսսսսss kui kohaliku avatud valitsemise nügija. Soovime 2022. aastal luua kohalikule omavalitsusele pիրսսսսսսss esitamist soodustavaid selgekeelseid infomaterjale, koostöös omavalitsustega töötada välja menetlemise hea tava, mis seoks ka ära menetluse erietapid avatud valitsemisega. Kollektiivne pիրսսսսսss on üks pusletükk suures avatud valitsemise tervikpildis. Selle mõju ei ole pelgalt määruse või korraldusemuutus, vaid mõjusam on hoopis see, et mure saab viidud otsustajateni ja selle üle on võimalik ühise laua taga arutada. Need arutelud on meie arutelu ja koostöökultuuri tõeliseks lakmuspaberiks. Siin tuleb jõustada nii omavalitsusi kui kodanikke, et see dialoog oleks edasiviiv ja konstruktiivne. Eesti Koostöö Kogu on kohaliku tasandi avatud valitsemise ja	Karl-Hendrik Pallo	Eesti Koostöö Kogu	Riigikantselei eestvedamisel on "Eesti avatud valitsemise partnerluse tegevuskava 2020-2022" valmimas koosloomelise poliitikakujundamise juhendmaterjal, mille saadame osapooltele kommenteerimiseks augustis 2022. Juhendmaterjali on kavas edaspidi täiendada konkreetsete näidetega meetoodikatest ja nende rakendamisest (sh avalikule ideekorjele esitatud meetoodikad koostöös idee esitajatega) ning see tegevus on osa "Eesti avatud valitsemise partnerluse tegevuskava 2022-2024" tegevustest.
---	---	--	--------------------	--------------------	---

9	1. Kohalikud omavalitsused ei tunneta veel piisavalt oma rolli ja vastutust rohepöördes, vajalike keskkonna- ja kliimasammude tegemises, et leevendada juba tänaseid keskkonnaprobleeme ja pidurdada uute tekkimist. Lisaks ka kliimamuutustega kohanemise pool. KOVid ootavad pigem riigilt juhiseid ja suuniseid, kuigi mõned omavalitsused on kliimanetraalsuse saavutamisel ise eestvedaja rolli võtnud. 2. Kohalikud volikogud ei toimi piisavalt uuenduslikult ega kodanikke ja teisi osapooli kaasavalt, volikogu tööformaadid (komisjonid, istungid) ei soosi olulise mõjuga ja pikaajaliste kaalukate otsuste tegemist koosloomeliselt.	Rajada teed sellele, et rohepöörde kiirendamiseks juurduksid kliimakogud kohalikul tasandil. Kliimakogu on demokraatlik keskkonnakiirendi, mis võimestab kodanikke, aitab teadmispõhiseid otsuseid teha ning valideerib avaliku sektori tegevused avalikkuse vaates. Koos Tartu linnaga soovime katsetada, mida kliimakogu alaliseks muutmine tähendab, milliseid muutuseid linnavalitsemises eeldab ja millisel kujul kliimakogu oleks vajalik Tartu kliima- ja energiakava elluviimise teenistusse rakendada.	Teele Pehk ja Maiu Lauring	SA Rohetiiger	Konsulteerisime Tartu linnaga, kes ei ole antud hetkel valmis katsetama kliimakogude alaliseks muutmisega.
---	--	---	-------------------------------	---------------	--

10	Eestis koordineerib kaasava poliitika kujundamist ja avatud valitsemise partnerlust Riigikantselei. Eesti Haridusfoorumi peamisteks eesmärkideks on olnud algusest (1995) peale osalusdemokraatia ja partnerluse ideede levitamine ja juurutamine. See eeldab riigiasutuste, KOV asutuste, kodanike ja nende ühenduste põhjalikumaid teadmisi demokraatiast ja poliitikast. Neid probleeme on uuritud palju, sealhulgas ka Eestis. Euroopa Liidus on osalusdemokraatia kontseptsioon sotsiaalse ja kodanikupädevuse põhimõiste. Eestis toimib demokraatia üldmudel, mis seostab vabad valimised (kõigil kodanikel on võrdselt üks hääl) ja autoritaarse ja hierarhilise võimu teostamise. Selline võimu teostamine võimaldab otsuseid kiiresti vastu võtta ja samas on otsustajatel vastutus oma valijate ees. Samas on otsustajatel õigus ja võimalused kaasata poliitikate arutamisele lai ekspertide ja huvigruppide ring. Kodanikele, ekspertidele ja huvigruppidele antakse võimalus saada infot, analüüsida ja hinnata seniseid tegevusi (poliitikat) ja teha ettepanekuid.	AVP osapooled peaksid paremini tundma kodanike kaasamise ja demokraatiahariduse põhimõisteid ning nende tähtsust ühelt poolt demokraatia tugevdamisel ja teisalt - autoritaarsete ideede ja väärtuste vastu võitlemisel. Selleks oleks vaja koostada teaduslikel alustel kontseptsioon ja vastavad õppematerjalid. Need materjalid peaksid olema digitaalselt kõigile kättesaadavad. Selliselt saavad õpilased ja õpetajad koolides seostada oma praktilised kogemused koolides ja KOV-s osalusdemokraatia ja avatud valitsemise probleemidega. Sellistest õppematerjalidest saavad õppida kõik kodanikud, ka need, kes on kooli juba varem lõpetanud või kel on koolitee pooleli jäänud. Nende materjalide aluseks on Euroopa Liidu demokraatiahariduse normatiivsed käsitlused, rahvusvahelised kodanikuhariduse monitooringud (www.iea.nl), Eesti ühiskonnaõpetuse ainekavad ja õpikud, Eestis ja teistes maades läbi viidud uurimused. Ettepaneku esitaja on tegelnud nende probleemidega aastakümneid, on läbi viinud demokraatia ja kodanikuhariduse uuringuid ning kirjutanud nende tulemustest Eesti ajakirjanduses ja rahvusvahelistes teadusajakirjades.	Dr. Kaarel Haav	Eesti Haridusfoorum, Eesti Sotsioloogide Liit	Konsulteerimise haridus- ja teadusministeeriumiga, kelle hinnangul kuulub osalusdemokraatia-alase pädevuse kujundamine lahutamatu osana ühiskonnaõpetusse õppeainesse. Selleks toob ühiskonnaõpetuse õppeaine kirjeldus selgelt esile õppe praktilise suunitluse: praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saadakse tervikpilt ühiskonna toimimisest. Praktilise õppe korraldamine saab toimuda üksnes õpilase aktiivsel osavõtul, osalusel, osalemisel aruteludes klassis ja asutusi külastades ning institutsioonidega tutvudes. Kõikide sotsiaalvaldkonna õppeainete (ühiskonnaõpetus, inimeseõpetus, ajalugu) õppimise peamine taotlus on see, et inimene tuleks ennekõike iseendaga toime kiiresti muutuv ühiskonnas. Lisaks kujunevad osalusdemokraatia oskused ka teise õppeainete kaudu. Arutledes erinevatel teemadel kirjanduses, võõrkeeltes, loodusainetes ja õppekäikude kaudu jmt õpivad õpilased tundma ning järgima ühiskondlikke väärtusi, norme ja reegleid, omandavad teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud.
----	--	---	-----------------	---	---

	Osalusdemokraatia ja avatud valitsemise partnerlus ei võta poliitikutelt ei õigust otsustada ega kohustust vastutada. See annab neile võimaluse kasutada laia partnerite ja ekspertide ringi abi. Selline osalus ja partnerlus võimaldab poliitikutel ja valitsemisasutustel teha oma tööd palju efektiivsemalt ja ökonoomsemalt. Nende võimaluste kasutamine soodustab kodanike teadmiste, demokraatlike väärtuste ja poliitilise suhtlemise kogemuste levikut. Seda võib teha pidevalt. Ainult nii saavad kujuneda aktiivsed ja demokraatiat väärtustavad kodanikud, kellel on kõrge enesehinnang ja väärikus. Mõnes riigis selline haridussüsteem ei toimi ja selle tulemuseks on tühja sisemaailmaga inimesed, kes püüavad enda kaalu tõsta väliste autoriteetide abil. Nad samastavad end oma suure impeeriumi ja selle piiramatuga valitsejaga, kes lubab neil kasutada jõudu ja vägivalda mõnede nõrgemate gruppide kalla. Nii toimisid Hitler ja Stalin. Samas pole seda süsteemi üldhariduse ühiskonnaõpetuse ainekavades ja õpikutes adekvaatselt tutvustatud. Seda ei tehtud ka aastatel 2016-2022. Senised õpikud loovad sageli mulje, et kodanikud peavad oskama valimistel hinnata kõiki erakondi ja kandidaate, et hääletada parimate poolt. Samuti soovitatakse kõigile kodanikele hinnata valimiste vahelisel ajal kõiki küsimusi, seadusi ja poliitikaid. See on utoopiline. Realistlik on, et kodanikud ühinevad huvigruppidesse, kelle esindajad hindavad nende huvidega seotud küsimusi. Kooliõpilased oskavad hinnata enda esindusorganisatsioone, kooli ja KOV-i. Seepärast oleks vaja õppematerjale nende probleemide avamiseks ja noorte inimeste võimaluste kirjeldamiseks.				käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas. Omandatakse teadmisi majandusest, tööturust, maksundusest, õpitakse tegema otsuseid rahatargalt ja vastutustundlikult. Demokraatia toimimist ja selles osalemist õpitakse eakohase suhtlemise põhimõttest lähtuvalt. Õppe lõimimine tähendab, et koolid oma õppekavas kirjeldavad, kuidas ja kellega tehakse koostööd oma piirkonna organisatsioonidest ja ettevõtetest, et õpilastel oleks võimalik omandada demokraatiapädevust. Riigikantselei on koostamas koosloomelise poliitikakujundamise tööriistakasti, mille peamiseks sihtrühmaks on poliitikakujundajad. Eesmärk on kirjeldada ka erinevaid meetodeid, mis toetavad kaasamist ja koostööd ja oleksid edaspidi kasutatavad kõigi huviliste poolt.
--	--	--	--	--	---

11	Maade maksustamise (maamaks ja maade hindamine) aluseks kasutada ühe kriteeriumine nende ökosüsteemi teenuste seisukorda. Näiteks turvasmuldade kuivendamisel kaasneb nendel CO2 heide, toitainete leostumine veekogudesse ja eutrofeerumine, samuti on tingimused märgaladega seotud elurikkuse hoidmiseks kehvad. Vanad metsad on olulised elurikkuse seisukohast ja seotud süsiniku reservuaarid. Siinjuures ei ole sageli avalikkusel ega maaomanikel teadmisi mingi konkreetse maaüksusega seotud ökosüsteemi teenuseid kirjeldavate väärtuste kohta – näiteks riikliku kasvuhoonegaaside aruannet koostatakse statistilise metsainventuuri andmestikul, kuigi oleks võimalik geoinfosüsteemide andmebaaside ja nende analüüsitulemuste kasutus hindamiseks näiteks kuivendussüsteemide ulatust ja mõjuala ning sellest tulenevat võimalikku CO2 heidet konkreetses asukohas. Heaks näiteks on ka Rohemeeter, mille alusel saab hinnata maastiku elurikkuse olukorda, sealsamas on antud ka soovitusel olukorra parendamiseks. Selliste georefereeritud andmete kasutus maade maksustamise aluseks annab maaomanikule kindlasti rohkem teadmisi ja motivatsiooni panustamiseks kasvuhoonegaaside heite vähendamisse (sh näiteks täiendavate sissetuleku võimaluste näol CO2 turul osalemisel), veekeskkonna seisundi ja elurikkuse hoidmise või selle suurendamisse. Samuti loob see selgema seose Eesti ja EL kliimapoliitika, elurikkuse kaitseks seatud strateegiate jm-ga.	Rakendada erinevate teadusuuringute tulemusi (näit TÜ lõppenud uuringu „Ökosüsteemide ja nende teenuste baastasemete hindamine ja kaardistamine“, TÜ käimasolev uuringu „Euroopa riikide kogemus maismaaökosüsteemide teenuste rahalisel hindamisel“, Rohemeetri rakendust jt) maade hindamise läbiviimisel. Tõenäoliselt on vajalik uuringutes kasutatud ja uuringute tulemusel valminud andmeid veelgi täiendada ja täpsustada (sh täiendada riikliku kasvuhoonegaaside aruande koostamist, uuendada mullakaarti jne), kuid olemasolevate andmete põhjal on võimalik seada vähemasti esialgsed suunised.	Jüri-Ott Salm	SA Eestimaa Looduse Fond	Teadmistepõhine poliitikakujundamine toetab avatud valitsemise põhimõtteid, sh läbipaistvust. Keskendume sel korral tegevuskavas konkreetse valdkondade teemade asemel üldisemale süsteemile, arendades otsustusprotsessidesse integreeritud andmepõhist otsustamist toetava tehnoloogilist lahendust, et andmete kasutamine poliitikakujundamisel oleks läbipaistev, lihtne ja kiire. Edastasime esitatud ettepaneku Maa-ametile ning Keskkonnaministeeriumile. Maa-ameti sõnul kaaluti maa korralise hindamise meetodika väljatöötamisel 2022. aastal erinevate väärtust mõjutavate tegurite arvesse võtmist järgmiste sammudena: 1) esmalt koostati koostöös kutselistest hindajatest kinnisvaraturu ekspertidega nimekirja kõikvõimalikest vastava rühma väärtust mõjutavatest teguritest; 2) seejärel analüüsi, kas nende tegurite mõju mõõtmiseks ja hindamiseks on olemas kõikehõlmavad masinloetavad andmed. On väga oluline, et kõik tegurid, mis hindamismudelitesse kaasatakse, põhineksid täielikel ja usaldusväärsel andmekogudel, vaid see tagab kõikide suhtes õiglase kohtlemise; 3) seejärel analüüsi, kas neil teguritel on statistiliselt oluline mõju väärtusele; 4) koostöös kutseliste hindajate ja statistikaekspertidega tehti lõplik valik teguritest. Valiti välja kõige olulisemad tegurid, mis koosmõjus annavad kõige täpsema võimaliku tulemuse, mida masshindamisel on võimalik saavutada.
----	--	---	---------------	--------------------------	---

12	Riik peaks püüdma osaleda avalikus arutelus seal, kus see päriselt käib, mitte püüdma seda käivitada nullist kusagil, kus seda ei ole. Inimesed arutavad juba väga aktiivselt eri valdkondade küsimusi, poliitikaid, eelnõusid jpm sotsiaalmeedias. Olen tähendanud, et näiteks võrdõigusvolinik ja õiguskantsler juba on märganud seda ja püüdnud seal kohal olla - nii oma info, kaasamise kui ka reaktiivselt. Aga olen seda sama näinud ka väga halvasti tehtavat, inimlikult ärritumas jne.	Esiteks on oluline diferentseerida sotsiaalmeedia "ruume", st ühe sama kanali sees (nt Facebook), on väga erinevaid "aruteluruumi". Avalike lehtede seinad ei ole enamast arutelukohad - need on avaliku võitluse areenid. Küll aga on väga palju Facebooki gruppe, kus arutatakse väga rahulikult väga sisuliste teemade üle iga päev. Riik võiks (st iga teemaga seotud ametnik, osakond, ministerium, amet jne): 1) pidevalt identifitseerida neid kohti, kus arutelud päriselt käivad nendega seotud teemade üle (Facebookis, Twitteris, Redditiis jne); 2) luua koolitusprogrammi ametnikele, et kuidas üldse läheneda neile gruppidele, mida seal küsida (ja kuidas), mille osas kaasa rääkida (ja mille osas mitte) ning igas muus mõttes, et kuidas üldse peaks riigi esindamine ja inimeste kaasamine sellistes kohtades välja nägema ideaalis; 3) luua Kodanikuühiskonna Sihtkapitali vm alla sotsiaalmeedia kogukondade arendamise, juhtimise, modereerimise, võimekuse kasvatamise jms voor (rahastada nende kogukondade arengut). St eeldus ei oleks mitte juriidiline keha, vaid aktiivse avaliku arutelu koha olemasolu.	Martin A. Noorkõiv	DD sihtasutus	Eesti avatud valitsemise partnerluse tegevuskava 2022-2024 üheks tegevuseks on avatud valitsemise eksperidirüma moodustamine. Nende ülesandeks saab olema luua teekaart, mis sisaldab muu hulgas: 1) teekaarti koosloomelise poliitikakujundamise rakendamiseks riigiasutustes, arvestades erinevate huvirühmade võimalusi ja vajadusi; 2) teekaarti avatud valitsemise ja koosloome soodustamiseks kohalikes omavalitsustes; 3) ülevaadet valitsusasutuste vajadustest koosloomelise poliitikakujundamise oskuste arendamisel; 4) ülevaadet kohalike omavalitsuste vajadustest koosloomelise valitsemise oskuste arendamisel; 5) ettepanekuid kaasamise hea tava uuendamiseks; 6) ettepanekuid avatud valitsemist ja koosloomet soodustavateks õigusmuudatusteks.
13	Paljud vabaühendused, kes tegutsevad olulistel teemadel ja läbipaistvalt, ei oska oma tegevustest avalikkusele rääkida. Sageli on ka teavitust juht liiga kogenematu või liiga hõivatud kõige muuga. Seetõttu on paljud head teod näiteks keskkonnakaitstes või põgenike heaolu eest seismisel vähe teada ministeriumite töötajatele, teistele ühendustele ja laiemale avalikkusele.	Näiteks pakkuda avalikes huvides tegutsevatele ühendustele professionaalset kommunikatsioonituge - vahendada seda sõnumiagentuuride poolt või luua mingi eraldi teenus/programm sõnumiseadmise tugevdamiseks.	Teele Pehk		Siseministeriumil on ESF-i raames kavas 2023-2027 tegeleda laste ja noortega tegelevate vabaühenduste arendamisega, sh on kavas erinevaid koolitusi vabaühendustele pakkuda, ka sõnumiseadmise tugevdamise teemal.

14	Meil ei ole häid arutelu harjumusi, mis muudavad ühelt poolt keeruliseks kogukondadel endil oma keskkonna kujundamise ja teisalt tekitavad võimetuse tunnet - "Ah, minust ei sõltu ju midagi! Nagunii teevad nii nagu nad seal juhatuses/valitsuses kusagil kulisside taga ära otsustanud on."	Revolutsioon korteriühistu üldkoosolekute formaadis! Pakume välja parema formaadi, kuidas korraldada ühistu üldkoosolekuid! Täna kui ütled "ühistu koosolek" tõusevad paljudel kaelakarvad vastikusest turri. See on ka mõistetav, sest nt KÜ üldkoosolek on formaadilt kummitempel - see on kohustuslik igaastane taak, kus tuleb hääletada etteformuleeritud päevakorra punktide üle ja kus ei ole ruumi aruteluks. Vahel annad hääle lihtsalt selleks, et see jauramine lõpeks. Muidu sõbralikud naabrid muutuvad üldkoosolekul tusasteks okkalisteks siilideks. See ei peaks nii olema. KÜ on üks demokraatia praktiseerimise vorme. Parandame inimeste üldkoosoleku kogemust, hoiame neid pettumast hääletustes, anname neile tööriistad, kuidas oma kodu(kanti) parandada. Mu hüpotees on, et siit võib toimuda trickle up ka riigivalitsemise tasandile.	Ave Habakuk		Eesti avatud valitsemise partnerluse tegevuskava 2022-2024 üheks tegevuseks on avatud valitsemise eksperdirüma moodustamine. Nende ülesandeks saab olema luua teekaart, mis sisaldab muu hulgas: 1) teekaarti koosloomelise poliitikakujundamise rakendamiseks riigiasutustes, arvestades erinevate huvirühmade võimalusi ja vajadusi; 2) teekaarti avatud valitsemise ja koosloome soodustamiseks kohalikes omavalitsustes; 3) ülevaadet valitsusasutuste vajadustest koosloomelise poliitikakujundamise oskuste arendamisel; 4) ülevaadet kohalike omavalitsuste vajadustest koosloomelise valitsemise oskuste arendamisel; 5) ettepanekuid kaasamise hea tava uuendamiseks; 6) ettepanekuid avatud valitsemist ja koosloomet soodustavateks õigusmuudatusteks.
----	---	--	-------------	--	---

15	Õigusloome pole läbipaistev, st pole arusaadav, kes on mingite otsuste taga ning mil määral. Näiteks jääb tihti mulje, et poliitikas otsustatakse enam lähtuvalt era- või ärihuvist ning avalik huvi jääb asjast kõrvale. Selle ümber lükkamiseks puudub ka piisav andmestik.	Kõige praktilisem lahendus õiguskaare läbipaistvuse suurendamiseks on luua lobikohtumiste platvorm, mis suudaks ühendada otse kalendritega (ametiisik saaks automaatselt info liidestada platvormiga, ei nõua lisaliigutusi) ning äriregistriga (kaoks vajadus lobiregistri loomise järele). Nii on selgem, kes mille osas kellega kohtus ning milliste seisukohtadega. Lisaks võiks platvormiga ühendada koosloome keskkonna, st kohtumised võivad olla eraldi lehel, kuid kui on seotud kindla õigusaktiga, näitaks omavahelist linki. Seda kesket lobikohtumiste platvormi saavad kasutada kõik soovivad asutused, praegu valitsusasutused ja edaspidi nt KOVid (vt piloteerimise mõte ideekorjese varasemast) ja Riigikogu. Selle tulemina on rohkem selgust ja andmeid, millele tuginedes öelda, kelle huvidest lähtuvalt otsuseid tehakse. Lisaks kaitseb see ametiisikut andmetele tuginematute rünnakute eest ja sunnib ka alati kaaluma, kas on veel ehk keegi, keda ühes või teises küsimuses kaasata.	Carina Paju	Korruptsioonivaba Eesti (idee tekkis 12.04 vabaühenduste AVP ajurünnakul, edastan)	Eesti avatud valitsemise partnerluse tegevuskava 2022-2024 üheks tegevuseks on koosloome keskkonna arendamine, mille osana luuakse lobistidega kohtumise jaoks valitav sündmus koos vajalike andmeväljadega, mida on võimalik keskkonnast teemaruumide lõikes eksportida.
----	--	---	-------------	---	--

16	Nii ministeeriumite, asutuste, kohalike omavalitsuste kaasamisprotsessid on hilised, tehnilised, vähesed ja/või halvasti korraldatud	Suurendada kaasamisoskust (ametnikel) ja edendada sihtrühma (vabaühenduste) osalemise oskust. Mida kogenumad on osapooled, seda paremini osatakse protsesse läbi mõelda ja ka ellu viia. Üks osa nendest koolitustest võiksid olla nn välitööd. Ametnikud võiksid näha sihtrühma konteksti ja ühendused (huvirühma esindajad) võiksid näha ametniku töö konteksti. "Toome poolte vahetuse tagasi :)"	AVP ümarlaud	Vabaühenduste Liit	Eesti avatud valitsemise partnerluse tegevuskava 2022-2024 üheks tegevuseks on avatud valitsemise eksperdirüma moodustamine. Nende ülesandeks saab olema luua teekaart, mis sisaldab muu hulgas: 1) teekaarti koosloomelise poliitikakujundamise rakendamiseks riigiasutustes, arvestades erinevate huvirühmade võimalusi ja vajadusi; 2) teekaarti avatud valitsemise ja koosloome soodustamiseks kohalikes omavalitsustes; 3) ülevaadet valitsusasutuste vajadustest koosloomelise poliitikakujundamise oskuste arendamisel; 4) ülevaadet kohalike omavalitsuste vajadustest koosloomelise valitsemise oskuste arendamisel; 5) ettepanekuid kaasamise hea tava uuendamiseks; 6) ettepanekuid avatud valitsemist ja koosloomet soodustavateks õigusmuudatusteks.
----	--	--	-----------------	--------------------	---

17	Kaasamise kvaliteet (vaata ka eelmist ideed). Praegu on kaasamise hea tava aga samas kui üldse ei kaasa või teed seda halvasti ei järgne ka midagi. Lisaks on päris halvasti välja kukkunud reforme, reegleid, määruseid vms, mida oleks saanud parema kaasamisega ennetada.	Muuta kaasamine "kohustuslikuks" või määrata mittekaasamis trahv. Igal juhul iga idee, mis on kraad kangem kui kaasamise hea tava oleks tore. Alustuseks võiks muidugi iga kantsler saada aru, miks on kaasamine oluline, vajalik ja seda ka oma majas kõikidele teistele osapooltele suuta maha müüa.	AVP ümarlaud	Vabaühenduste Liit	Eesti avatud valitsemise partnerluse tegevuskava 2022-2024 üheks tegevuseks on avatud valitsemise eksperdirüma moodustamine. Nende ülesandeks saab olema luua teekaart, mis sisaldab muu hulgas: 1) teekaarti koosloomelise poliitikakujundamise rakendamiseks riigiasutustes, arvestades erinevate huvirühmade võimalusi ja vajadusi; 2) teekaarti avatud valitsemise ja koosloome soodustamiseks kohalikes omavalitsustes; 3) ülevaadet valitsusasutuste vajadustest koosloomelise poliitikakujundamise oskuste arendamisel; 4) ülevaadet kohalike omavalitsuste vajadustest koosloomelise valitsemise oskuste arendamisel; 5) ettepanekuid kaasamise hea tava uuendamiseks; 6) ettepanekuid avatud valitsemist ja koosloomet soodustavateks õigusmuudatusteks.
----	---	---	-------------------------	---------------------------	---

18	Koostöö avaliku sektori ja vabakonna vahel on kohati vähene.	Disainmõtlemine, välitööd, kodanikeaktiivi komisjonid KOVi volikogude komisjonide juures. suurendada vabakonna/ kodanikuaktivistide ja kohalike poliitikute (valdkondlike ametnike) koostööd.	AVP ümarlaud	Vabaühenduste Liit	Eesti avatud valitsemise partnerluse tegevuskava 2022-2024 üheks tegevuseks on avatud valitsemise eksperdirüma moodustamine. Nende ülesandeks saab olema luua teekaart, mis sisaldab muu hulgas: 1) teekaarti koosloomelise poliitikakujundamise rakendamiseks riigiasutustes, arvestades erinevate huvirühmade võimalusi ja vajadusi; 2) teekaarti avatud valitsemise ja koosloome soodustamiseks kohalikes omavalitsustes; 3) ülevaadet valitsusasutuste vajadustest koosloomelise poliitikakujundamise oskuste arendamisel; 4) ülevaadet kohalike omavalitsuste vajadustest koosloomelise valitsemise oskuste arendamisel; 5) ettepanekuid kaasamise hea tava uuendamiseks; 6) ettepanekuid avatud valitsemist ja koosloomet soodustavateks õigusmuudatusteks.
----	--	---	--------------	--------------------	---